

daarin, dat de biographie-mode „op bijzondere en treffende wijze” voldoet aan de behoeften van den modernen geest. En dan wijst de schrijver die aansluitingen aan, telkens met een min of meer breede toelichting: het vie romancé met zijn streven om de gecompliceerdheid van de menselijke persoonlijkheid uit te beelden, harmonieert geheel met de moderne belangstelling in complexiteit; de literaire vorm correspondeert op de artistieke interesse; de stof heeft onmiddellijke betrekking met de verhoogde zin voor het individuele, met het vragen naar levenswaarden der werkelijkheid in verband met de voor velen zoo moeilijke levensomstandigheden, met de behoeften van het moderne geslacht, zich te spiegelen aan belangrijke figuren, met de wetensdrang naar nieuwe perspectieven op het gebied der zielkunde (de schrijver wijst hier, als analogie, op de belangstelling voor de boeken over karakterkunde van Kunkel, Kretschmar e.d.), met de zakelijkheidsromantiek van den hedendaagschen mensch, met de huidige voorliefde voor de persoonlijkheid, omdat systeem ontbreekt, met de neiging tot een vluchten uit de vervlakking van het massale.

Ik zou gaarne uit deze voortreffelijke artikelen reeks verschillende citaten geven, die de uitwerking zijn van de gegeven diagnose. Maar dat zou te veel ruimte vorderen en de belangstellende lezer kan de artikelen zelf gemakkelijk bereiken.

Daarom volsta ik met deze verwijzing, die trouwens in verband met de bedoeling van deze „aanteekeningen” voldoende is en voldoende inzicht geeft omtrent de reden voor den snellen opgang en de bijzondere populariteit van het genre als zodanig. Dat is het, wat het „vie romancé” maakt tot het boek van dezen tijd; dat het bevreemding geeft aan de behoefte van het moderne geslacht zich te spiegelen aan de belangrijke figuur uit het verleden (of uit het heden, want ook van Stalin, Lenin, Gandhi, Azew e.a. menschen van den eigen tijd bestaan zulke moderne biographiën); en door het nieuw-zakelijke van hun opzet: het dóór-brandende, het operationele, sluiten ze bovendien aan bij de momentele kunstrichting in 't algemeen en den huidige literairen vorm in 't bijzonder.

...

Na alles wat ik in dit en de beide vorige artikelen aanteekende over de biographie in romanvorm als openbaring van het proza der nieuwe zakelijkheid, wil ik gaarne het gezegde adstrueeren in de behandeling van een paar proeven uit onze eigen literatuur. Onder wat de jongere prozafanten, de auteurs van het nieuwe proza gegeven hebben, zijn enkele heel duidelijke voorbeelden, n.l. „Rembrandt” van Theun de Vries, „Jan Steen” van C. J. Kerk en „De IJzeren Maarschalk” van Constant van Wessem.

Veelal wordt óók tot dit genre gerekend het nieuwste boek van Arthur van Schendel „Jan Compagnie”. Schijnbaar met recht. Want in zijn stijl en zijn vorm maakt dit boek den indruk te zijn de geromanceerde biographie van den 17e eeuw-schen, in Indië koloniseerenden Hollander. In de figuur van Jan de Brasser, „Jan Compagnie”, zijn samengetrokken al de lijnen van het historische beeld van dien Hollander en zoo gezien is er inderdaad aanleiding, om hier van een „vie romancé” te spreken, waarin het biographisch element, zij 't dan niet van een enkeling, maar van een historische categorie van menschen zelfs heel sterk is.

Toch geloof ik niet dat deze opvatting juist is en, omdat het boek belangrijk genoeg is om er onze aandacht aan te geven, wil ik trachten dat aan te toonen alvorens de bovengenoemde romans te bespreken.

Als voornaamste argument voer ik dan aan, dat in „Jan Compagnie” ontbreekt, dat wat het „vie romancé” karakteriseert: het scherpe, dóór-bran-

dende, marquante, vitalistische van het herschapen beeld. Veeleer is het ietwat vaag, ja zelfs hebben sommige fragmenten (b.v. het groote midden-deelte dat den hoofdfiguur teekent in zijn kruiden-paradijs) meer van een idylle, dan van het doorleefd reële, dat de nieuwe-zakelijkheid vordert.

Trouwens, Arthur van Schendel is niet een auteur naar den stijl der nieuwe-zakelijkheid. Zijn genre is dat van „Een Zwerver verliefd”, „Een Zwerver verdwaald”, e.d., van boeken dus, die stemmings-beelden zijn met zacht-ineenvloeiende kleuren en wazige contouren. Een verbeeldingsgestalte leeft daarin op, drager van verlangens en ideeën van den Schrijver zelf, maar dan overgebracht op een mensch van een bepaalden tijd en bepaalde omstandigheden. Van dat karakter was ook het vorige boek, „Het Fregatschip Johanna Maria” en daarom was het zoo mooi: de zwerver Jacob in zijn groote liefde voor zijn schip was een andere Tamalone, een nieuwe personificatie van het schrijversbeeld.

Naar mijn inzien blijft „Jan Compagnie” in deze sfeer. 't Is óók een droomverbeelding en dan naar aanleiding van historische motieven wéér een zwervers-geschiedenis met al de effecten der stemmings-kunst. Zoo opgevat wordt het boek een eenheid, hoezeer ook de deelen onderling verschillen, en dan komt ook het gegeven, dat in den titel besloten ligt, tot zijn recht: Jan Compagnie, d.i. de Hollander, die naar Oost-Indië is getrokken, daar pionier was zoowel als representant van ondernemings-geest.

Het verhaal-element is de levensgeschiedenis van Jan de Brasser, een Amsterdamschen jongen, die als soldaat in dienst van de Compagnie naar Indië trekt, daar meemaakt heel het Compagnie-leven met zijn donkerheden en lichtkanten, straks zelf zich vestigt en tot grooten rijkdom komt, dank zij zijn moed, zijn voortvarendheid en ijver, maar ook dank zij zijn eerlijkheid, zijn beleidvol optreden tegenover goedwilligen en kwaadstichters — om eindelijk naar Patria terug te keeren, waar hij een groot geworden Amsterdam en een dankbare familie weer vindt.

Een zwervershistorie dus, en dan gesteld tegen den achtergrond van de historie der Compagnie met haar vestigingen, haar handel, ook haar geweldendarijen en winzuchtige practijken, die aan het licht treden in het doen en laten van vele neven-figuren, trouwe en onbetrouwbare Compagniesdienaren, Inlanders en Mardijkers, Chinezen en Engelschen. Maar — en dat is het kenmerkende van het boek, waardoor het m.i. blijkt niet een product der nieuwe-zakelijkheid te zijn — die heele entourage blijft vaag: ze is er, de lezer ziet haar ook: maar het is meer sfeer en kleur dan feitelijkheid. Wel komt scherper het beeld van Jan Compagnie naar voren, maar dan ook weer niet in zijn activiteit allereerst, doch in zijn willen en streven, zijn zoeken en begeeren. Van het operationele, het tot op de kern blootleggen in feite reële plastiek, dat het werkelijke is van het vie romancé, is eigenlijk geen sprake. Wil men het boek een historische roman noemen, waarin het gebeuren van den eersten Compagnie-tijd geteekend wordt — er is iets voor te zeggen, maar meer nog is het naar mijn meening een stemmingsbeeld, zooals vrijwel ieder geschrift van dezen fijnen kunstenaar.

Met allerlei verwijzingen zou dit aan te toonen zijn, maar dat zou te ver voeren in detailbespreking. Men leze liever het boek, dan zal men zelf die stemmingseffecten zien er ervan genieten. Door den ietwat veranderden openbaringsvorm heen — want veelszins anders is het boek wel dan vorige romans — komt dan het schrijversbeeld naar voren van Arthur van Schendel, die nog altijd behoort tot de beste prosateurs van onze nieuwere letterkunde.

Is alzo naar mijn meening „Jan Compagnie” niet het voorbeeld van het „vie romancé” in

het erotische manifesteert, letten, maar vooral de aandacht vestigen op het begrip „Erotiek”, gelijk dat vooral door Spranger naar voren is gebracht en door anderen op zijn voetspoor is overgenomen met algeheele instemming, of hier en daar met modificaties. Daarom moesten wij met name de aandacht vestigen op de beschouwingen van Plato omtrent de liefde en Eros, omdat Spranger's definitie omtrent de Erotiek daarvan niet los is.

De Middeleeuwen echter hebben geen wijziging in het begrip Erotiek gebracht. Alleen vertoonen zij een eigenaardig beeld van het erotische in de geestelijke minne, waarin naar de beschouwing van Dr. van Mourik Broekman het proces der vergeestelijking der Erotiek is waar te nemen. Zij komt in een beperkten kring voor, n.l. in het riddersmilieu. De ridders hebben niet tegenstaande hun ruwheid ook hun idealen gekend van aesthetischen, ethischen en religieuzen aard. Men kende een verhouding tot de echtgenoot-moeder. Men kende een verhouding tot vrouwen daarbuiten: de ridder leefde zijn lusten uit in het midden zijner onderhoorigen. Maar nu heeft zich bij hem nog een derde verhouding uitgeleefd: eene tot de vrouw van eigen stand, maar niet de echtgenoot van den ridder, ook niet een minnares; het werd de verhouding tot een aangebedene.

onze literatuur, zeer zeker zijn dat de drie genoemde romans van Theun de Vries, Kerk en Van Wessem.

In een volgend artikel hoop ik dat aan te toonen en daarmee deze „aanteekeningen” over het proza der nieuwe zakelijkheid te besluiten.

C. T.

UIT DE HISTORIE

De Vereeniging van 1892.

V.

(De bronnen. B.)

B. Dr. Kuyper en de Scheiding. (I)

Hoe slecht Dr. Jongeleen de bronnen gebruikt heeft, is ons reeds in ons vorig artikel bij één concreet punt gebleken. Terwijl hij Dr. Kuyper beschuldigde aangaande de kerk uit de scheiding gezegd te hebben, dat zij krank in den levenswortel was, vermeldde hij niet de plaats, waar deze dit gedaan zou hebben. Evenmin deelde hij zijn lezers mede, wat Dr. Kuyper met de gebreken in den levenswortel — waarvan hij wel sprak — precies bedoelde. En evenzeer verzweeg hij de intrekking, die daarna gevolgd is; zoodat hij ruim een halve eeuw later het bestaansrecht van zijn kerk mede verdedigt door een uitdrukking, die Dr. Kuyper al in 1880, toen ook hij zelf meende, haar gebezigd te hebben, zonder zich een oogenblik te bedenken, uit het oog der broederen wegnam.

En ook met het overige, dat Dr. Jongeleen Dr. Kuyper ten laste legt is hij niet dichter bij de waarheid. Ook hierover wil ik een en ander in 'tmidden brengen. Echter onder het voorbehoud, dat ik reeds de vorige maal maakte, n.l. dat men de kerkelijke kwesties uit de tachtiger jaren niet tot een persoonlijke zaak van Dr. Kuyper make, of omgekeerd. De kerk uit de scheiding had ten laatste niet met hem, doch met de doleerende kerken te doen; en de beslissende hoofdvraag was, of met deze kerken vereeniging geboden dan wel, zooals Dr. Jongeleen met de zijnen nu nog volhouden, verboden, en blijvende gescheidenheid goddelijke roeping was.

Zie ik het wel, dan zijn het vooral drie dingen, die Dr. Jongeleen op Dr. Kuyper, als ziel van de dolantie-beweging, tegen heeft.

De eerste grief bestaat hierin, dat deze de Chr. Geref. Kerk niet als wettige openbaring van het lichaam van Christus erkende; haar althans separatisch vond; in de scheiding geen werk Gods eerde, omdat zij onrechtmatig geschied was en het plukken van een nog niet rijpe vrucht zou zijn geweest.

Hoe verkeerd echter Dr. Jongeleen Dr. Kuyper hierin beoordeelt, had hij zelf reeds kunnen inzien, indien hij zich slechts de moeite gegeven had, om voluit al de artikelen te lezen, die Dr. Kuyper juist in verband met die gebreken in den levenswortel schreef. Want al in de Heraut van 5 April 1878 oordeelde hij: „Over de vraag of de broederen die een eigen tabernakel opsloegen, dan wel zij die op de puinhoopen van het oude huis bleven treuren, recht of gelijk hadden, is een principiële discussie o.i. niet wel aan te binden.”

Al acht Dr. Kuyper verschil van zienswijze mogelijk over de vraag, of het in 1834 al zoo erg was dat enkelen uittraden, en zich dan weer tot een nieuwe gemeente aansluiten moesten, toch zegt hij niet, dat de afgescheidenen iets ongeoorloofds of onrechtmatigs deden. „Zij ieder, zouden we zeggen, in zijn eigen gemoed ten volle verzekerd en erken-

E. Lucka wijdt aan deze zaak uitvoerige beschouwingen in zijn boek „Die drei Stufen der Erotik”. Hij noemt dit in het hoofdstuk „Die Vergöttlichung der Frau” den eersten vorm van metaphysische Erotik.¹⁾ Een gansch nieuwe soort van liefde is toen ontstaan, de aanbiddende, bewonderende vrouwenliefde. De vrouw komt in het middelpunt te staan, haar persoonlijkheid wordt ontdekt. Men diende om de vrouwen, men beminde en vereerde haar, men boog de knie voor de nieuwe godin der aarde. Een gansch nieuw gevoel werd opeens in de harten der ridders levendig. De verhouding van man en vrouw verkreeg een nieuwe basis. Die veranderde verhouding werd uitgezongen door de zoogenaamde troubadours, de dichters en speellieden, die van hof tot hof, van burch tot burch trokken met hun liederen, waarin vooral de schoonheid der vrouw het middelpunt was. Lucka komt zelfs tot de uitspraak, dat het niet te betwijfelen valt, of het ideaal dezer „seelischen Liebe”, uitkomende in de bewondering van de schoonheid der vrouw (hier hebben wij weer de verbinding met wat Plato leerde) is ontstaan onder medewerking en invloed van het Christelijk ideaal der knisheid.

Echter, deze „geestelijke minne” had één schaduwzijde. Door het vergeestelijken der ééne liefde werd de andere, n.l. die tusschen den man en de

nen we-
1. dat d
werd; en
aan de g
even on

Zelfs v
het dubl
ting in.
geboden
eigen kei
in den.
Dr. Kuyper
deeltende
de voete

Welkav
hij de n
afscheid
en dat
ambtelijk
vigen he
zijn afge
stituut e
afscheid
lijk wor
verzwegen
nieuwe
bestaand
Dr. Kuyper
loozen i
hen, om
en voort
waarom
al is m
over de
is heeng
meerde
zaak zo
middels
voortlev
hand te
aan het
bedorven
het daa
wat te
instituut
met zoe
plichting
hun in
hem ze
geïnstitu
separati
negenhe

Voor
Dr. Kuyper
consciënt
Zijnen l
hooger
separati
zou zo
zijn voo
zelf, d
malen,
weer d
vordert
weer in
malen
gehande
werkte
en de
inzicht
verzoen
goed m
zijn.”²⁾
de hit
ongetwi
kerk le

¹⁾ Sepa
²⁾ Iden
³⁾ Iden

vrouw-
het zin
„bij z
welk

Waar
werd, i
iels lag
stelde
tussche
En een
gevolg
zinnelij
gen ka
Hien
lijke m
der, d
alle m
„aesthe
vrouw
tot de
werd,
goddeli
man e
„de na
huwelij
daardo
Het is
de ver
Hier

POPULAIR-WETEN- SCHAPPELUKE SCHEISEN

Het Erotische.

IV.

Prof. Dr. M. C. van Mourik Broekman vestigt bij de behandeling der Erotiek in verband met het huwelijksleven, nadat hij een schets gegeven heeft van de platonische liefde, de aandacht op nog twee andere verschijnselen van een Erotiek, waarin zich het geestelijk element gelden doet en welke zich daarbij van het zinlijke onderscheidt.

Het eerste is de geestelijke minne in de Middeleeuwen, het tweede de moderne liefde-idee. Historische vergelijking is, naar zijn meening, ook hier zeer leerzaam, waarbij blijken zal, dat in zeer verschillenden vorm, in sterk onderscheiden tijden, toch ook eenzelfde strekking in het sexueele leven tot niting komt.¹⁾

Wij kunnen echter in verband met den opzet onzer artikelen de geestelijke minne in de Middeleeuwen voorbijgaan. Immers, wij willen wel op de verschillende vormen, waarin zich